

М. ЗАН (Ужгород)
Н. КІЧЕРА (Ужгород)

ПРОБЛЕМА РУСИНСТВА В ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Однією з цікавих та актуальних тем дослідження в галузі не лише історії, але й політології, етнології, лінгвістики та інших наук стала наукова проблема та суспільний феномен русинства. Узагальнений процес розвитку та становлення цього питання не лише в науковій та популярній літературі, але й суспільному та політичному житті окремих суспільств і держав подає у своїй монографії «Русинство: минуле і сучасність» кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Ігор Григорович Буркут.

Вибір автором структури дослідження є досить вдалим і дає змогу конкретно та узагальнено відповісти на задеклароване гостре практичне питання. Не зважаючи на весь масив наукової, публіцистичної, навіть політично заангажованої літератури, цілісне представлення проблеми русинства, при врахуванні різноспрямованих точок зору, є відсутнім. В літературі немає однозначної думки щодо питання русинства, обставин та часу виникнення цього феномену.

Ігор Буркут робить вдалу спробу дати об'єктивну оцінку русинству, дослідити процес його історичного розвитку та з'ясувати його роль в етнодемографічному та етнополітичному житті країн, де проживають русини. Цьому посприяли глибока обізнаність з фактичним історичним матеріалом (особливо етнополітичних проблем Балканського ареалу – М.З., Н.К.) та хронологічна послідовність його викладу у поєднанні з умінням формулювати узагальнюючі тези та давати аналітичні оцінки.

Автору притаманна серйозна наукова скурпульозність, яку можна поставити в приклад сучасним молодим дослідникам-суспільствознавцям. Чого варта тільки увага до перекладу та автентичної передачі термінології з багатьох іноземних мов: фінської та шведської (стор. 26), грецької (стор. 27, 338), іврити (стор. 27), латинської (стор. 48, 172, 192, 318), польської (стор. 28, 31, 124, 171, 261, 265, 267, 270, 272, 353), німецької (стор. 31 – 33, 50, 97, 98, 106, 127, 140, 206, 207, 264, 271, 369), угорської (стор. 33, 100, 101, 188, 193, 197, 206, 228, 277), чеської та словацької (стор. 104, 136, 137, 174, 308), іспанської (стор. 97), французької (стор. 128), сербської (стор. 192, 193, 227), хорватської (стор. 215, 228, 239), албанської (стор. 243), румунської (стор. 278, 280), латиської (стор. 354). Що стосується російської та різних варіацій русинської мови, то Ігор Буркут прямо, без перекладу, передає текст відповідних джерел мовою оригіналу. Дослідник добре ілюструє власний виклад матеріалу з історії та сучасності русинства (в монографії вміщено 57 фотоілюстрацій та 8 історичних карт – М.З., Н.К.).

У вступі до монографії Ігор Буркут робить огляд літератури, де концентрує увагу на найбільш відомих працях, присвячених русинській проблематиці (стор. 9 – 16). У вступі згадуються «останні твори» доктора філософських наук Івана Миговича, втім поклики стосуються праць 1994, 1997, 2001 років. Відзначимо, що останнім часом Іван Мигович презентував науковій громадськості низку своїх нових публікацій [9 – 11]. Згадуючи про вклад у студії русинства київських вчених, дослідник говорить про академіка НАН України Ганну Скрипник, докторів історичних наук Всеволода Наулка та Мая Панчука, однак чомусь не робить відповідних наукових покликів на їхні праці. До огляду літератури не ввійшли відносно недавні видання Володимира Піпаша [14], Юрія Балєги [1], Петра та Сергія Годьмашів [3], Дмитра та Івана Попів [15], Івана Петровця [13]. Зрештою, не взяті до уваги публікації присвячені політичному русинству на Закарпатті 90-х років минулого століття одного з авторів цієї рецензії [2; 6 – 8]. На наш погляд, використання вищезгаданих робіт дало б автору значно ширший діапазон інформації про історичне минуле та сучасний стан русинської проблематики на Закарпатті.

Основна увага дослідника зосереджена на історії етноніму «русин» та його поступовій заміні самоназвою «українець» (стор. 23 – 141). При цьому він наводить різнопланові причини такої заміни (від розчарування у москвофільстві до радянської політики) та специфіку цього процесу перш за все на Закарпатті. Згадується, що немало важливо, також роль та позиція у ньому молоді. Свою роль у збереженні етноніму «русин», на думку автора, зіграли представники етнографічних груп українського народу, таких як бойки, лемки і гуцули, етнографічну характеристику яких автор подає в своїй праці.

У першому розділі монографії дослідник наводить різні теорії походження терміну «русин», вдало показує рівень дискутування серед науковців з приводу даного питання, враховуючи точки зору фахівців з різних наукових сфер, зокрема істориків, етнографів, археологів, мовознавців, навіть богословів. Разом з тим він дає власний аналіз тієї чи іншої теорії, наводячи додаткові факти. Розглядаючи особливості способу життя та території проживання русинського населення, він не говорить про якийсь конкретний ареал (до прикладу, Галичину) відібрано, а здійснює порівняння специфіки всіх регіонів (мова йде про Галичину, Буковину та Закарпаття – М.З., Н.К.). Автор також вказує на регіональні відмінності між Наддніпрянщиною та Західною Україною. Він залучає такі сфери порівняння, як склад населення, мову, культуру, етнонаціональну, релігійну та політичну орієнтації. Для підтвердження цього він наводить дослідження науковців-мандрівників, таких як, наприклад, Йоганн Георг Коль.

Ігор Буркут також доцільно співставляє політику властей щодо українського населення, яка відповідно обумовлює орієнтацію, настрої та симпатії/антипатії населення. Важливу роль у цьому плані відігравали також рівень суспільної свідомості, освіченості населення (вказує на труднощі освітнього процесу серед русинів – М.З., Н.К.) та релігійний фактор.

Варто підкреслити, що національна ідентичність південноукраїнських русинів багато в чому залежала від релігійного фактору. Під дією різних чинників (в основному зовнішніх) церковна еліта діяла по-різному в Галичині та на Закарпатті. Ідентифікація галицьких русинів базувалася на греко-католицькій вірі, обрядові, цим вони відрізнялися від поляків у Галичині [17]. Галицькі греко-католицькі священники й очолили національне відродження в ХІХ ст. Відомим є факт, що всі діячі Руської трійці були вихідцями з сімей церковних ієрархів або священниками, ще раніше подібне товариство було в Перемишлі тощо.

Натомість в Угорській Русі ситуація склалася кардинально протилежною. Самі священники разом з єпископами переходили на бік мадярів і сприяли мадяризації. Лише 12 % священників у 1900 році розмовляли українською (руською) мовою. За підрахунками історика Олега Мазурка угро-руська еліта зовсім не розмовляла «по-руськи». Так, у 1900 році 93 % представників творчої інтелігенції розмовляли угорською, а 7 % німецькою та румунською мовами. Лише 8 % представників освіти в Угорській Русі розмовляли українською [5, с. 22].

Про подібне в загальних рисах Ігор Буркут згадує, проте чомусь не йде далі, а лише критикує Якова Головацького, Адольфа Добрянського, за їхнє москвофільство, вказуючи, що українська течія в Угорщині поширюється згодом з діяльністю греко-католицького священника Августина Волошина. Проте, з переписки Корнила Сушкевича та угро-руського «москвофіла» Анатолія Кралицького відомо про спроби друкувати давній мукачівський Псалтир «кулішівкою», тобто абеткою української мови. Виникає питання, для чого таким «великоросійським» діячам займатися друком духовних творів на «малоросійському нарччю»? Та й закиди про поширення української течії лише за Августина Волошина виглядають не зовсім точними. Велику перекладацьку роботу ще в ХІХ ст. здійснював Юрій Жаткович (дослідження якого не використано у монографії – М.З., Н.К.), знайомлячи угорських русинів з творами Івана Франка [5, с. 349 – 350]. Суцільне применшення українського фактору в історії Угорської Русі ХІХ ст. викликає підозру в необ'єктивності автора.

Москвофільство відіграло важливу роль як спосіб захисту руської культури і еліта цілком природно користалася з цього як у Галичині, так і на Закарпатті. Проте, знову ж таки, москвофільський рух в цих регіонах впливав по-різному. В Галичині народовська (українофільська) течія переважала. На думку сучасної російської дослідниці Ірини Міхутіної [12], москвофільство поширюється внаслідок «мовчазної згоди» Відня на польське панування в Галичині, що викликало, звичайно, потяг частини місцевої еліти до «старшого брата». Як наслідок, Відню було вигідно підтримувати українофільство як противагу полякам і росіянам, що є очевидним фактом й присутнє в сучасній історіографії. Автор безапеляційно відкидає цей факт в трактуванні відомої російської дослідниці Наталії Нарочницької (стор. 71), хоч абсолютно не згадує Ірину Міхутіну. На наш погляд, питання наскільки офіційний Відень дозволяв розвиватися українофільському рухові в Галичині має бути актуальним для істориків і сьогодні, а будь-яка категоричність є небезпечною та неприйнятною в науці.

В Угорщині, як відомо, переважали москвофіли. На відміну від народовців Галичини, котрі були близькими до народу через збір етнографічних матеріалів, друк різнопланової господарської літератури для простих селян, заняття просвітою на селі тощо, угорська еліта була повністю москвофільською, про що автор згадує в особі Адольфа Добрянського. Проте дослідник, на жаль, не використовує в роботі дослідження Гіядора Стрипського, яке надруковано ще 1913 році в Будапешті. Хоч він і пише з проугорських позицій, проте чітко розставляє акценти про повну зраду руської еліти Підкарпаття, яка намагалася випустити газети та літературу зросійщеною церковнослов'янською мовою, котра була чужа малоосвіченому русинові. А от саме освітою простих селян, як це було в Галичині, угро-руська еліта зовсім не займалася. Висновки Гіядора Стрипського збігаються з узагальненнями Ірини Міхутіної – угро-руська еліта повинна підтримувати українофільство, яке як противага москвофільству, було вигідно тій таки Угорщині. Саме тому новизна тієї частини роботи, яка стосується історії Угорської Русі викликає сумніви, адже ці висновки були опубліковані ще сто років тому та могли бути використані у роботі Ігоря Буркута.

У той же час автор приходить до таких висновків, використовуючи пізніших авторів, уникаючи досліджень Гіядора Стрипського та Юрія Жатковича, постать Анатолія Кралицького тощо. З іншого боку, в праці не помітно авторської моделі складних метаморфоз, які призвели до проблеми русинства на сучасному етапі. До речі, існує думка Юрія Жатковича [5, с. 347 – 348], що саме москвофільська преса Галичини і сприяла духовному (чи не єдиному протягом багатьох століть об'єднавчому фактору – М.З., Н.К.) розриву галицького та угорського русина. В Угорській Русі частина угорців були так само греко-католиками як і місцеві русини, що й сприяло формуванню певних ментальних відмінностей між угорськими та галицькими русинами. Натомість у праці згадуються сторічні висновки про мадяризацію, зраду місцевої еліти тощо. Поряд з

чим, проблема сучасного русинства на Закарпатті криється в історичних процесах, які необхідно розглядати глибше, використовуючи тогочасні дослідження, розширюючи джерела та враховуючи різносторонність інтерпретацій цього питання.

Зауважимо, що досить вдало дослідник використовує біографічний метод, який органічно вписується у контекст аналізованих проблем. До прикладу, описуючи події Першої світової війни та її трагічні наслідки для русинського/українського населення, Ігор Буркут звертає увагу на долю в'язня Терезина та Талергофу Василя Ваврика (1889 – 1970), буковинського русина, художника, військовополоненого Пантелеймона Видинівського (1891 – 1978), протоієрея Кассіана Богатирця (1868 – 1960). Через призму їхнього життя можна краще усвідомити трагічні перипетії 1914 – 1918 років для русинів Буковини та Галичини.

Загалом проблематиці Першої світової війни дослідник приділяє велику частину своєї роботи (стор. 72 – 111). Імпонує об'єктивна позиція Ігоря Буркута, який не апологізує дії якоїсь зі сторін, як це зазвичай роблять заангажовані національними міфами історики та політологи. Він звертається до історії тодішнього воєнного повсякдення. Залучивши цінне історичне джерело – щоденник буковинського педагога та письменника Івана Бажанського (1863 – 1933), автор змальовує мародерські місії як «визволителів», які могли випити навіть спирт з посудин із препаративними плазунами в Чернівецькому університеті, так і «союзників», які «обчистили» хату самого публіциста. Тому не можна не погодитись із справедливими висновками дослідника про зважену оцінку як австро-угорської, так російської політики того часу, яка зрештою й спровокувала перемогу української національної самосвідомості в Галичині та на Буковині (стор. 93).

Втім у праці Ігоря Буркута оцінки деяких історичних осіб є вкрай негативними або ж виключно позитивними. На наш погляд, дослідник не зовсім вірно подає оцінку єпископа Пряшівської єпархії Павла Петра Гойдича (1888 – 1960). З тексту монографії зрозуміло, що русини Словаччини, для яких він був духовним наставником, були лояльними до радянської влади. Проте варто відзначити, що єпископ не ставився позитивно до нового соціалістичного керівництва. Він, навіть, підтримував достатньо регулярну переписку з Августином Волошином. Молоді роки, будучи монахом, провів у Мукачеві та Ужгороді, а після десятирічного ув'язнення за соціалістичної влади, помер у в'язниці. Вже ці короткі характеристики єпископа, не можуть ставити його в ряд з «чисельною кількістю русинів», які переходили на бік радянської армії та партизан (стор. 248).

Якщо з оцінкою Адольфа Добрянського загалом можна погодитись, то негативна оцінка Якова Головацького є не зовсім прийнятною. Єдиним підтвердженням його москвофільськості в інтерпретації автора є його останні роки, які провів Яків Головацький у Росії (стор. 42). Поряд з цим, не вказуються його етнографічні, літературні та інші українознавчі пошуки. Орієнтуючись на подібні оцінки, Михайла Драгоманова також можна вважати ренегатом з його концепціями без української державності, що є виявом методологічної невваженості з порушенням принципу історизму.

Москвофільство XIX ст. варто скоріш сприймати як спробу своєрідного ментального самозахисту від поляків та угорців. Необхідно також наголосити, що навіть після австро-угорського дуалізму, коли мадяризація досягла апогею, існували особи, котрі підтримували українофільську течію (наприклад, вже згадувані Анатолій Кралицький, Юрій Жаткович, Гядор Стрипський – М.З., Н.К.). Проте наслідки москвофільства в Угорській Русі були трагічними, поряд із культурною трагедією, результатом якої стала мадяризація, про що дослідник вказує, але не аналізує сам процес появи цих відмінностей. Автору варто було вказати, що основні проблеми сучасного русинства на території Закарпаття – це «міни уповільненої дії» закладені ще в угорський та австро-угорський період.

Безперечним позитивом роботи є те, що автор акцентує увагу на особливостях етнонаціональної орієнтації, етнокультурної самосвідомості населення Галичини, Буковини і Закарпаття у XIX – XX ст., їх спільних та відмінних рисах, становищі русинів на сучасному етапі розвитку не лише в Україні, але і в ряді зарубіжних країн, зокрема Польщі, Угорщині, Румунії, Словаччині, Чехії, Сербії, Хорватії, Боснії і Герцеговині, Молдові та Росії.

Ураховуючи власні наукові зацікавлення, Ігор Буркут більше уваги приділяє русинській проблематиці в Сербії, Хорватії та Боснії і Герцеговині (стор. 186 – 245), що заслуговує на особливу увагу. Значно менше тексту присвячено русинам Словаччини (стор. 245 – 257), Чехії (стор. 257 – 260), Польщі (стор. 260 – 277), Угорщини (стор. 277 – 278), Румунії (стор. 278 – 281), Росії (стор. 281 – 284) та Молдові (стор. 284 – 290). Знову ж таки, зважаючи на використану літературу, відсутнім є глибокий аналіз окремих регіонів і конкретних процесів. Для порівняння, варто було використати працю «Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини» Івана Ваната, студії таких авторів як Мирослав Сополіга, Петер Шворц, Олена Дуць-Файфер та ін.

Змальовуючи «русинську ситуацію» в Румунії, автор за логікою інших дослідників констатує, що русини «у більшості своїй є сільським населенням, сконцентрованим на півночі Румунії» в селах Сучавського та Марамороського повітів (стор. 280). Дискусійним є питання про саму природу русинського руху в сучасній Румунії, адже місцеве населення немає відповідної ідентичності. В перерахованих автором селах повіту Марамуреш – Поляни, Рускова, Вишівська Долина, Вишня Рівна, Луг над Тисою (крім цього, не згадані Кривий, Бистрий, Красна, Кричунів, Великий Бичків, Тиса, Ремети) перепис населення 2002 року не зафіксував жодного (! – М.З., Н.К.) русина чи «рутена». Натомість всі 56 русинів цього гірського регіону Румунії проживають в містах Бая Маре та Сієту Мармаціей [4, с. 248]. Тільки нещодавно одна з русинських організацій розпочала свою діяльність в гуцульському селі Бистрий. Важко говорити про перспективи русинства в ситуації, коли самі лідери Культурного Союзу русинів Румунії спілкуються румунською чи угорською мовами, в кращому випадку діалектною українською мовою а місцеве населення не усвідомлює якоїсь суттєвої різниці між етнонімами «руський», «руснак» та «українець».

Окремим параграфом в монографії Ігоря Буркута мовиться про бойків, лемків та гуцулів як «етнографічних груп українського народу» (стор. 156 – 166). Автор не розмежовує поняття «субетнос» та «етнографічна група», а твердить, що етнографічна група – це «форма субетносу» (стор. 156). Проблема дискусійна, але можна й не погодитись з подібною думкою автора, адже етнографічні групи є спільнотами з слабкорозвинутою локальною самосвідомістю, а субетноси володіють як місцевою, так загальноетнічною самосвідомістю [16, с. 185, 190]. Досліднику варто було звернутись до праць етнологів Михайла Тиводара, який детально з'ясував природу етнографічної мозаїчності українського етносу, втім автор

звернув увагу на дискусійність (а зрештою, заплутаність та невіршеність – М.З., Н.К.) вказаних понять в конструктивістському осмисленні російських дослідників Валерія Тішкова та Енвера Кісієва (стор. 156). Але вже на наступних сторінках праці Ігор Буркут справедливо критикує російських дослідників, які в гонитві за модерними конструктивістськими схемами суперечать самі собі, з одного боку, вважаючи русинів субетносом росіян, а бойків, лемків та гуцулів – етнографічними групами українців (стор. 157 – 158).

Ігор Буркут скрупульозно презентує локалізацію етнографічних груп бойків та лемків. Однак на стор. 160 помилково констатує, що східна смуга Лемківщини входить до складу Перечинського, Великоберезнянського та частково Свалявського, Мукачівського, Іршавського та Ужгородського районів Закарпаття. При цьому також вказується, що місцеве населення «широко використовує» (? – М.З., Н.К.) самоназву «долиняни». Реально ж локально-територіальна група закарпатських лемків займає тільки села Новоселиця і Зарічово Перечинського району та села Верховина Бистра, Лубня, Загорб, Стужича, Домашин, Княгиня, Стричава, Завосиця на Великоберезнянщині [16, с. 200].

Не оминув увагою Ігор Буркут і феномен сучасного політичного русинства. При цьому він чітко розмежує життя автохтонного населення краю, його духовні та культурні надбання, традиції, звичаї, побут і діяльність русинських радикалів, спрямовану на зміну існуючих державних кордонів, створення окремої русинської держави чи відновлення Російської імперії з включенням до її складу території Закарпаття. Позитивом є наголос на неможливості виключного ототожнення русинського руху з політичним русинізмом, позаяк, на думку автора, «цей рух об'єднав дуже різних людей, які ставили перед собою далеко не тотожні цілі» (стор. 301).

Поряд з цим автор, на наш погляд, вдається до редукціонізму при поясненні джерел виникнення сучасного русинського руху чи «політичного русинізму» на Закарпатті на початку 90-х років минулого століття. Головну причину він бачить в етнекологічному факторі, про цей підхід автор констатує вже у вступі до роботи (стор. 18 – 19). Отож відродження традиції русинства та активізація етнополітичних процесів на Закарпатті пов'язується Ігорем Буркутом з масовою вирубкою лісів, бездумним осушенням боліт, вивозом каміння та щебеню, міграцією робочої сили закарпатців (стор. 180 – 182). Звісно, варто враховувати названі причини, однак можна твердити й те, що діяльність та розширення мережі громадських організацій русинів в краї ініційована скоріш тодішнім офіційним центром – Москвою та самими місцевими лідерами, які прагнули й надалі прагнуть особливого статусу в закарпатському соціумі. В умовах розвалу СРСР русинський рух прислужився еліті, яка сповідувала партикулярні інтереси та роздмухувала сепаратистські настрої серед населення області. Це протиріччя знайшло наступні канали реалізації: напруження міжетнічних стосунків в краї, етнополітична активізація угорської національної меншини краю та становлення ситуативно спровокованого русинського етнокультурного та політичного руху. В середовищі ж «середньостатистичного» закарпатця загалом цей рух серйозно не сприймається понині. Скоріш він розглядається як вияв регіонального протиставлення жителям інших регіонів держави, в першу чергу – галичанам.

Говорячи про відродження етноніму «русин» на Закарпатті, дослідник звертає увагу на діяльність відновленої греко-католицької церкви на Закарпатті (стор. 184). Так вже у 1990 році в греко-католицькому середовищі Закарпаття розпочались змагання за підпорядкування Мукачівської єпархії ГКЦ Львівській архієпархії УГКЦ. Натхненниками цієї ідеї стали діячі обласних національно-демократичних об'єднань краю («Просвіта», Товариство української мови імені Т.Шевченка, осередки Руху, УРП, КУН та ін.). Очолив ці змагання помічний єпископ Мукачівської єпархії Іван Маргітич. Процес виявився неоднозначним, особливо в умовах реанімації політичного русинства в області. Фактично єпархія розділилась на два табори: частина священників та віруючих-прихильників Івана Маргітича та прибічники єпископа-ординарія Івана Семедія та єпископа Йосипа Головача, які виступили проти підпорядкування Львівській архієпархії. Листом від 7 лютого 1993 року Апостольський Нунцій в Україні архієпископ Антоніо Франко інформував єпископів, духовенство та віруючих Мукачівської єпархії ГКЦ про рішення Папи. До розгляду питання про статус єпархії, вона залишалася у підпорядкуванні Апостольського Престолу. Єпископу-ординарію Івану Семедію було доручено номінувати єпископа Івана Маргітича синкелом для віруючих українського походження, а єпископа Йосипа Головача – синкелом для віруючих, які не мають української ідентичності.

Тільки з часом неприємні етнополітичні тертя початку 90-х років було усунуто з порядку денного Мукачівської єпархії ГКЦ. Однак і понині через значний спротив частини місцевого духовенства Мукачівська греко-католицька єпархія досі має статус незалежної від УГКЦ. Характерною особливістю Мукачівської єпархії є проведення богослужінь старослов'янською, а не українською мовою. Мабуть в цьому й треба шукати феномен закарпатського народного, а не громадсько-політичного виміру русинства?

Виключно цікавим в роботі Ігоря Буркута є параграф «Від конфліктного політичного русинізму – до гармонізації міжетнічних відносин» (стор. 349 – 358). Тут дослідник справді виступає фаховим експертом, пояснюючи нинішнє status quo русинського руху та надаючи практичні рекомендації задля оптимізації проблемної ситуації. Дослідник доречно згадує специфічні субетнічні спільноти росіян – поморів та козаків, татарів з їх етнографічною мозаїкою (волго-уральські, сибірські, астраханські татари, етноконфесійна група кряшен), народ вдов з 73 його представниками в Кінгісепському районі Ленінградської області Росії, спільноту кашубів, що проживає у північно-східних регіонах Польщі, фіно-угорський народ лівів у Латвії. Він ілюструє ці приклади для розуміння всієї складності етногенетичних процесів у світі. Тільки радикали, які прагнуть меркантильних вигод чи люди, які не можуть збагнути всієї складності подібних питань роздмухують сепаратистські лозунги. Етнічна палітра в реальності є складною мозаїкою історико-етнографічних регіонів, субетносів, етнографічних та локально-територіальних груп тощо.

Дослідник наголошує, що процес формування української політичної нації є незавершеним і питання статусу русинів є окремим випадком цієї загальної проблеми (стор. 355). В зв'язку з цим Ігор Буркут закликає науковців аргументовано визначити характер цієї спільноти, залучивши широкий комплекс наукових знань. Тільки зрозумівши це, можна спрямувати вирішення русинської проблеми в конструктивне русло європейського рівня.

Принагідно зауважимо, що в рецензованій роботі поодинокими є псевдонаукові терміни, які використовує дослідник,

що стосуються різних наук – до прикладу, «штучна макаронічна мова» (стор. 65) тощо. Через орфографічні огріхи помилково відображено назву річки Тересва на Тячівщині (стор. 158), прізвище автора праці «Уявлені спільноти» Бенедикта Андерсона (стор. 377), прикметник «постюгославських» (стор. 186), у 13 рядку на стор. 73 замість «активісти» вжито «активістів». На стор. 145 автор вперше робить поклик на професора Сорбонни та Українського вільного університету Аркадія Жуковського, не вказуючи при цьому назви праці дослідника.

Попри названі вище зауваження та певні дискусійні аспекти слід визнати, що монографія Ігоря Буркута вперше в науковому політологічному дискурсі презентує складну проблему русинства. Дослідник концептуально окреслив русинство як феномен, що з'явився в результаті дії комплексу різноманітних зовнішніх та внутрішніх чинників. Заслугою автора є комплексність у висвітленні проблеми. Саме ця комплексність засвідчує, наскільки багатогранною є палітра русинства в світі та русинів як «народу, який не відбувся». Отож, праця без сумніву є важливим історіографічним надбанням та результатом багаторічних етнополітологічних студій Ігоря Буркута, які сприятимуть пошуків дискусій та розв'язанню поставленої дослідником проблеми в майбутньому.

1. Балега Ю.І. Політичне русинство і будівництво Української Держави / Юрій Іванович Балега. – Ужгород : Гржда, 2003. – 196 с.
2. Вегеш М.М. Етнополітична реальність Закарпаття (1991 – 2001 рр.) / М.М. Вегеш, М.П. Зан // Політологічний вісник. 36-к наук. праць : Вип. 14. – К. : Т-во «Знання» України, 2003. – С. 182 – 204.
3. Годьмаш П. История республики Подкарпатская Русь / П.Годьмаш, С.Годьмаш. – Ужгород : ВАТ «Патент», 2008. – 560 с.
4. Горват Л.-І. Етнічна, мовна та конфесійна ідентичність української національної меншини повітів Марамуреш та Сату Маре (Румунія) / Л.-І. Горват, М. Зан // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Політологія, Соціологія, Філософія. Вип. 7 – 8 / Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний університет; Редкол. : М.Вегеш (гол. ред.), В.Андрущенко, О.Бабкіна та ін. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2007. – С. 246 – 257.
5. Жаткович Ю. Праці з історії Угорської Русі / Упорядк. і передм. О.С. Мазурка / Редактор О. Козоріз / Юрій Жаткович. – Ужгород : Мистецька лінія, 2008. – 452 с.
6. Зан М. Институціалізація русинського руху на Закарпатті : фактори становлення, еволюція, перспективи дослідження / Михайло Зан // Общество и этнополитика : материалы Междунар. научно-практ. Интернет-конф. 1 апреля – 15 июня 2008 г. ; СибАГС ; Центр соц.-полит. исслед. и проектов ; Центр социолог. и политолог. образования Ин-та социологии / Под ред. Л.В. Савинова. – Новосибирск : Изд-во СибАГС, 2008. – С. 139 – 144.
7. Зан М.П. Етнополітична ситуація на Закарпатті 1989 – 1991 років (воля народу чи протистояння еліт?) / Михайло Петрович Зан // Carpathica-Carpatika. Випуск – 16. Політичні партії і вибори в Україні та країнах Центральної і Південно-Східної Європи. – Ужгород : Приватна друкарня Романа Повча, 2002. – С. 140 – 166.
8. Зан М.П. Історіографія проблеми русинства 90-х років ХХ ст. / Михайло Петрович Зан // Carpathica-Carpatika. Випуск – 12. Проблеми вітчизняної та зарубіжної історії. – Ужгород : Колір принт, 2001. – С. 231 – 249.
9. Мигович І.І. Закарпатський соціум : виклики та випробування [Текст]. В 2-х ч. Ч. I / Іван Іванович Мигович. – Ужгород : Вид-во В.Падяка, 2009. – 378 с.
10. Мигович І.І. Закарпатський соціум : виклики та випробування [Текст]. В 2-х ч. Ч. II / Іван Іванович Мигович. – Ужгород : Вид-во В.Падяка, 2009. – 354 с.
11. Мигович І.І. Захищаючи права закарпатців / Іван Іванович Мигович. – Ужгород : Вид-во В.Падяка, 2007. – 456 с.
12. Михутина І.В. Украинское национальное движение и государственная власть (вторая половина XIX – начало XX века) : два типа отношений / Ирина Васильевна Михутина // Власть и общество: непростые взаимоотношения. (Страны Центральной и Юго-Восточной Европы в XX в.) : Сб. ст. / Отв. ред. и предисл. Е.П. Серапионова. – М. : Институт славяноведения РАН, 2008. – С. 31 – 42.
13. Петровці І. Йсе-Есе / Іван Петровці. – Осій-Берегово-Ужгород : Видавництво Палацуківський шор & Чікіська файта, 2007. – 574 с.
14. Піпаш В. Феномен регіонального сепаратизму в Закарпатті / Володимир Піпаш. – Мукачеве : Видавництво «Карпатська вежа», 2009. – 36 с.
15. Поп Д. Історія Подкарпатської Русі / Д.Поп, І.Поп. – Ужгород : Приватна друкарня Романа Повча, 2005. – 264 с.
16. Тиводар М.П. Закарпаття : народознавчі роздуми / Михайло Петрович Тиводар. – Ужгород : Карпати, 1995. – 208 с.
17. Турій О. Греко-католицька церква та українська національна ідентичність у Галичині / Олег Турій // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії; за ред. о. Б.Гудзяка та ін. – Ч. 4. – Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2003. – С. 212 – 221.